

ХЕРМЕНЕУТИЧКА СНАГА ЕПИСТОЛАРНЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Данило Н. Баста, *Над ирејиском Мартина Хајдегера. Један вид епистоларне филозофије*, Књига прва и друга, „Драслар партнер”, Београд 2012

Књига Данила Н. Басте спада у ред ретких дела која се отварају пре него што се укључи рачунар. Ово узбудљиво и богато штиво осветљава феномен епистоларне филозофије, у тренутку када она после два и по миленијума вероватно нестаје, јер је замењује електронско писмо, форма која ће свакако довести до метаморфозе, ако не и до краја епистоларне филозофије.

Зашто је значајна ова, да употребимо можда прејак термин, епистоларна диверзија, односно сагледавање филозофског дела из перспективе преписке? Данило Н. Баста пише да се с озбиром на Хајдегерову величину и положај у савременој филозофији, ранг и значај његових партнера у преписци, дужине њеног трајања као и због делекосежних збивања у повесници двадесетог века, његова преписка показује као важна, незаобилазна и упечатљива саставница духовне физиономије двадесетог столећа. Без Хајдегера, духовна историја прошлог века била би сасвим другачија. И најважније: Књига Данила Н. Басте помера наше уобичајено виђење филозофског стваралаштва.

Преводи важних филозофских дела обично код нас долазе са вишедеценијским закашњењем, а специјалисти за одређену филозофску област, закупљени изворним текстом, публикују монографије, студије и чланке, користећи се методологијом научног рада и меродавном техником писања. Међутим, без обзира на ниво текуће продукције, недостаје елемент живе филозофске културе. Пред нама се налазе завршена дела, ван времена свог настанка, културног контекста и друштвених сукоба, живих полемика и горућих филозофских питања, а понекад и ван конститутивних проблема. Пошто је дело присутно као мртво и окамењено, саговорници њему приступају апстрактно („ако упитамо слово – оно мудро ћути” – знали су још Сократ и Платон), а „фабрикује” се још један текст. Тако се конституише тзв. школска филозофија, против које су

устали наши филозофи (поготово заговорници филозофије живота), а и сам Мартин Хајдегер, о чијој филозофији и преписци је овде реч.

Данило Н. Баста наглашава да се често губи из вида чињеница да филозофску мисао и филозофско дело не ствара и не обликује неки апстрактни субјект, неки *animal rationale* као такав, изван простора и времена, изван практичног живота и људске историје: „Напротив, филозофија вазда, неизбежно, настаје као 'производ' конкретног човека од крви и меса, појединца који има своје страсти, болести, невоље, жеље, интересе, потребе, уверења, врлине и мане, снагу и слабост, тугу и радост, тренутке узлета и часове клонућа, заносе и потиштеност, укус и склоности итд., укратко, свој свакодневни живот, јединствен, непоновљив и неупоредив.” Баш тај живот, наводи Баста, заједно с личношћу и карактером онога ко га живи и у њему делује као филозоф, одражава се у сваком поједином виду епистоларне филозофије. Тек у епистоларној филозофији могу се открити подаци који филозофа обележавају у пуноћи или једнодимензионалности његове личности, реч је о правом мајдану сазнања која се нигде другде не могу пронаћи.

Међутим, аутор није заокупљен осветљавањем филозофског дела из перспективе епистоларне филозофије, посредством индискретног погледа у лични живот аутора. Књига која је пред нама представља поглед у живо конституисање дела кроз саобраћање Мартина Хајдегера са својим учитељима, пријатељима и конкурентима, на тлу његовог, пре свега, изворног филозофирања, које се одвија упоредо са институционалним етаблирањем, животом у неконвенционалном браку и сасвим конвенционалним љубавним везама, уз интензивну комуникацију са саборцима на пољу филозофског мишљења. *Над њрејиском Мартина Хајдегера* не исцрпљује се у осветљавању богате, сложене и упечатљиве личности једног од најутицајнијих филозофа двадесетог века, већ је посвећена главном предмету преписке – филозофији Мартина Хајдегера.

Носећи проблем дела Данила Н. Басте налази се у односу епистоларне филозофије и филозофије која је уобличена у готово дело. У којој мери преписка утиче на, условно речено, „главни мисаони ток”? Дакле, реч је о дубоком истраживању посебног херменеутичког потенцијала епистоларне филозофије. Оно до чега је Хајдегеру стало, показује преписка, налази се бар једним својим важним делом ван комуникације и епистоларног дијалога, а истовремено га унапред одређује. Филозофски проблем је главни предмет епистоларне филозофије. Међутим, далеко од тога да се он јавља као својеврсни *idola theatri* који унапред испишује сценарио свих писама, док су филозоф и његов конкретни адресант, тек пука средства, односно глумци који морају задовољити невидљиво сценаристу. Напротив, проблем је сливен са личношћу филозофа, а епистоларна филозофија могућа је, по природи ствари, „као дијалочка комуникација и као њен плод”. Тек онај други изазива искру чији пламен

може да се распламса посредством писма. Додуше, тешко да је могуће успоставити равноправност у дијалогу. Очигледно је да постоји надмоћ једне стране, иначе дијалог не би имао правац и смисао. Дакле, да би оно што омогућава преписку и дијалог заиста „заискрило”, развило се и појавило у својој снази и богатству, потребно је – писмо и тај фамозни други – премда он може бити и потчињен, не само равноправан, како се то понекад наивно претпоставља.

Епистоларна филозофија не само да може допринети развијању и разумевању „главног дела” или „магистралног тока мисли”, него она може подстаћи аутора да оштрије формулише проблем и тако одмакне од „готовог дела”. Писмо је најчешће „укљештено” између довршеног дела и епистоларног дијалога, а управо ту настају најзанимљивије варнице. А на психолошком плану – неизоставан мотив епистоларне филозофије је искреност, добро запажа Данило Н. Баста, али изгледа да кроз редове Хајдегерових писама повремено провејава и понеки симптом нечисте савести. Хајдегер понекад прећуткује своје намере и мотиве, уверен да је притиснут, како верује, присилом дела и институционалним изазовом које то дело може да доврши – што понекад није далеко од крутог механизма тоталитарне логике који упечатљиво описује Карл Попер. Када поверујемо да делујемо у правцу остварења нужности, солидарности или неког „налога”, а верујући да смо ту, надамак њиховог остварења, обично смо продали душу ђаволу.

Дубоко свестан проблема успостављања адекватног односа према значају преписке, аутор разматра важне случајеве епистоларне филозофије, настојећи да прецизно одреди њен појам. Премда су филозофи одувек писали писма, њихов херменеутички потенцијал није довољно искоришћен. Платоново *Седмо писмо*, у коме не само да су „језгровито и приступачно, исказане неке од средишњих Платонових идеја и замисли”, представља незаобилазан извор за Платоново тзв. неписано учење – односно, оно је било варница које је „распаљивало плодносно филозофско разматрање”. Можда и више од тога, од тумачења *Седмог писма* зависи и наша визија Платонове филозофије. Ништа мање није узбудљиво Кантово писмо Маркусу Херцу, које садржи *in nuce* основну замисао критике ума, Волтерово писмо Русоу, а значајна је и преписка коју су водили Фихте и Шелинг.

Данило Н. Баста је средином деведесетих година прошлог века сачинио чланак о преписци између Хајдегера и Јасперса, да би петнаестак година после тога у два тома осветлио преписку коју је Хајдегер водио са Хајнрихом Рикертом, Карлом Јасперсом, Ханом Арендт, Елфридом Хајдегер, Елизабетом Блохман, Максом Милером, Рудолфом Бултманом, Бернардом Велтеом, Куртом Баухом, Ернстом Јингером, Имом фон Бодмерсхоф, Ерхартом Кестнером и Лудвигом фон Фикером. Хајдегер је размењивао писма са значајним филозофима свог времена, али

и са теолозима, научницима, психоаналитичарима, писцима и уметницима. Зна се за око десет хиљада Хајдегерових писама која обухватају период од 1910. до 1976. Хајдегер инсистира на сагледавању светле и тамне стране метафизичке традиције, јер у њој налази најдубљу основу западњачке културе. Савремену културу он види као крајњи резултат саме метафизике. Сагледавање епистоларног вида филозофије баца знатно јаче светло на карактер и радикалност Хајдегеровог дела, између осталог, зато што његове идеје нису изведене формално-логички, нити се тако могу схватити. Штавише, такав поглед ствара још једну брану, како би то формулисао Хајдегер, између мишљења и бивства.

У осветљавању карактера епистоларног вида филозофије, Данило Н. Баста уочава неопходност моћи дубинског разумевања које везује личности у преписци. Али, заједничком разумевању мора да претходи саморазумевање. Односно, чини се да епистоларна форма филозофије почива на троуглу саморазумевања, разумевања и критичко-дијалогске рефлексије. Писмо захтева прво посебну блискост, блискост са самим собом, јер епистоларни дијалог подразумева полагање рачунама о властитој прошлости и планираним сврхама (као да је свако писмо мала аутобиографија у дилтајевском смислу или мали оглед саморазумевања који предходи дијалогу). Потребна је и способност уношења у егзистенцију другога, али уколико је љубав према мудрости у питању, онда се из блискости мора прећи у даљину – односно, како је то Данило Н. Баста формулише на основу преписке између Хајдегера и његовог учитеља: „Рикерт је за Хајдегера учионио оно најдрагоценије – омогућио му је да у њему сазру решеност и посвећеност слободи властитог филозофирања.” Истовремено, он је могао постати „истински противник у филозофији само стога што је све време био Хајдегеров истински учитељ”. Или на другом примеру: Премда Хајдегер и Фикер нису имали истоветно виђење Траклове поезије, Хајдегер пише да је „захвалност претпоставка разумевања”, као што у преписци са истакнутим теолозима бива уочено да пријатељство не зависи од виђења односа између филозофије и теологије. Епистоларна филозофија захтева посебну деликатност, јер се у сваком писму везују и преплићу различити видови људског постојања и то кроз равноправност и разлику у снази подједнако. Када те видове више није могуће хармонизовати, епистоларна филозофија се прекида.

Срђан ДАМЊАНОВИЋ